

М. М. Шитюк

**МАСОВІ РЕПРЕСІЇ ПРОТИ НАСЕЛЕННЯ
ПІВДНЯ УКРАЇНИ В 20—50-ті роки ХХ століття**

К. — Тетра. — 2000. — 550 с.

Унезалежнення України дало можливість всебічно розглянути донедавна “закриті” теми і питання вітчизняної історії. Дотепер з проблем злочинних, антилюдських масових сталінських репресій проти українського народу в 20—50-ті рр. вийшло чимало збірників документів, матеріалів, окремі дослідження. Проте з багатьох причин (брак коштів і, чи не найважливіше, небажання, а то й якась боязнь чи неспроможність збагнути значення цього для формування адекватного світосприйняття) до цього часу фундаментальні праці не з’явилися.

Монографія доцента Одеського національного університету ім.І.І. Мечникова, кандидата історичних наук М. М. Шитюка, яка, попри всі сучасні негаразди і фінансові труднощі, нещодавно вийшла друком, саме і являє собою досить цікаву і вдалу спробу на матеріалах Півдня України, вже тоді одного з найбільш зрусіфікованих країв, подати підсумкову синтезу, що прагне охопити усі складові цього небаченого у всесвітній людській історії страшного явища — війни з власним народом.

Вона охоплює головні аспекти масових репресій в Україні з 20-х до 50-х рр. ХХ ст. — становлення з 1917 р. репресивно-каральної системи в Україні, масові репресії 20—30-х рр. проти мешканців південного краю України, сталінський терор проти інтелігенції Півдня України, політичні процеси проти національних меншин, репресії в 40-х — на початку 50-х років.

Попри цю начебто традиційність структури, книга вражає своєю незвичністю, деталізацією страшних сюжетів. Такого показу сталінського терору на “червоному” Півдні України в сучасній українській історіографії ще не було. Виявляється, вже в 1918 р. створено в Україні 18 концентраційних таборів, з них декілька — на півдні. Тільки в 1918—1920 рр. (без Запорізької області) було знищено більше 100 тис. чоловік. Звичайно, точну кількість жертв треба уточнювати. А всього на початку 1953 р. в південній Україні зазнало репресій, різних гонінь, заслання приблизно півмільйона переважно безвинних людей.

На величезному фактичному матеріалі, дібраному в центральних, Одеському, Миколаївському, Херсонському обласних державних архівах, у Криму, а також користуючись іншими джерелами, автор аналізує процеси закладення основ радянської правової системи в 1917 — наприкінці 1920 р., посилення терору в зв’язку з так званим “великим переломом”, далі простежує репресивне законодавство України в 40-ві рр., акти репресій “пізнього сталінізму”, перехід до законодавчих реформ 50-х років.

Центральне місце займає аналіз репресій як фактора “соціалістичного перетворення сільського господарства”, індустріалізації проти представників різних політичних партій і об’єднань, колишніх опонентів більшовиків, робітників підприємств, ІТП, інтелігенції, діячів освіти і науки, працівників культури, військових, партійних функціонерів, органів НКВС, служителів культу та ін. Окремо досліджено політичні процеси, репресії проти людей німецького, польського, болгарського походження, каральні заходи і терор проти інших численних національних меншин Півдня України.

Напрями дослідження автора пов’язуються з голодом і голодомором 1921—1923 рр., 1932—1933 р. і 1946—1947 рр., такими антинародними актами, як насильницька колективізація, хлібоздачі, різні виборчі кампанії,

терор проти тих, хто перебував під тимчасовою німецькою окупацією, потрапив у полон, примусово вивозився в Німеччину, Австрію, Норвегію тощо на каторжні роботи, був у похідних групах ОУН, в УПА, підпільником чи партизаном у загонах і групах, не контрольованих комуністами, необережно критично висловився, навіть посміхнувся, скажімо, в їдальні, коли за сусіднім столиком розповідали антирадянські анекдоти, і т. д.

Монографія зручна для науковців, читачів, бо має узагальнюючі таблиці, схеми, оригінальні архівні документи та ін. Написана на здебільшого невідомих доти архівних даних, і таким чином, по суті, вводить до наукового обігу новий комплекс джерел, узагальнюючи статистичні дані про кількість репресованих, замордованих, знищених осіб.

Звісно, як до кожної іншої, можна висловити певні зауваження до цієї книги, якщо виникне потреба перевидання її чи доповнення іншою публікацією. Більшої уваги потребує історіографічний огляд дослідження проблеми. Якщо роботу буде продовжено, на наш погляд, варто було б використати архівні та інші джерела по Запорізькій області. Тоді й буде висвітлена вся повнота проблеми стосовно Півдня України. Критичний аналіз найважливіших праць і концептуальних поглядів українських, російських та зарубіжних науковців, зокрема із української еміграції, був би вельми корисним у висвітленні теми. Бажано також, щоб підсумкові висновки містили більше елементів аналізу, узагальнень, ґрунтовності і, можливо, навіть певні рекомендації з оптимальної державної політики щодо недопущення подібного геноциду та звірств на майбутнє. Це надасть потрібній, цікавій монографії більшої ваги і сприятиме успіхові у читачів. Водночасно дозволить повніше вшанувати пам'ять, віддати данину тим, хто вистраждав незалежну Україну.

Оцінюючи книгу М. М. Шитюка в цілому, слід вітати автора з безперечною потребою і корисною працею.

В. П. ШКВАРЕЦЬ (Миколаїв)